

3. Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press. p. 215.
4. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press. pp 242.
5. Sharifian, F. (2017). *Cultural Linguistics: Cultural Conceptualisations and Language*. Amsterdam: John Benjamins. pp. 134–139.

KORRUPSIYAGA OID JINOYATLAR: SABABLARI, HUQUQIY JAVOGBARLIK VA OLDINI OLISH MEXANIZMLARI

Pirimqulova Aziza Umid qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti Yurisprudensiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada korrupsiya tushunchasi, uning asosiy shakllari va jamiyat rivojiga salbiy ta'siri keng yoritiladi. Korrupsiya nafaqat iqtisodiy taraqqiyotga to'sqinlik qiladi, balki fuqarolarning davlat institutlariga bo'lgan ishonchini pasaytiradi, ijtimoiy adolat tamoyillarini buzadi. Maqolada korrupsiyaning poraxo'rlik, xizmat vakolatidan suiiste'mol qilish va moliyaviy vositalardan noqonuniy foydalanish kabi shakllari tahlil qilinadi. Shuningdek, ayrim davlatlarda bu illatning kuchayishiga sabab bo'luvchi omillar va korrupsiyaga qarshi kurashishning samarali usullari ko'rib chiqiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, korrupsiyaga qarshi kurashda qonuniy tartiblar bilan birga, jamiyat ongida halollik va mas'uliyat tuyg'usini shakllantirish ham muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: korrupsiya, poraxo'rlik, xizmat vakolatidan suiiste'mol qilish, ijtimoiy adolat, huquqbuzarlik, korrupsiyaga qarshi kurash, halollik, fuqarolik ishonchi

Korrupsiya bugungi kunda global muammo bo'lib, u nafaqat iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradi, balki jamiyatning axloqiy asoslarini yemirib, ijtimoiy adolatga putur yetkazadi.

Odatda, korrupsiya — bu davlat yoki tashkilot doirasida ishonib topshirilgan vakolat va imkoniyatlardan shaxsiy manfaat uchun noqonuniy yoki nomaqbul foydalanishdir.

U turli shakllarda namoyon bo'ladi: poraxo'rlik, lavozimdan foydalanish, ta'sir orqali foyda olish, davlat mulkini o'zlashtirish va hatto qonuniy ko'ringan, biroq axloqan shubhali faoliyatlar — masalan, manfaatlar to'qnashuvi yoki noaniq shakldagi lobbichilik.

Tarixiy jihatdan olganda, korrupsiya tushunchasi faqat moliyaviy yomonlik bilan cheklanmagan. Masalan, qadimgi Yunoniston davrida faylasuf Sokrat “yoshlarga noto'g'ri ta'sir qilgani” uchun jamiyatni buzgani sifatida jazoga tortilgan.

Bu shuni ko'rsatadiki, korrupsiya — bu faqat moddiy emas, balki axloqiy inqiroz hamdir. Zamonaviy dunyoda korrupsiya turli tuzumdagi mamlakatlarda mavjud: kleptokratiyalar (o'g'rilik asosida boshqariladigan hukumatlar), oligarxiyalar, mafiyaviy davlatlar yoki hatto demokratik va boy iqtisodiy tizimlarga ega davlatlarda ham.

Ba'zi mutaxassislar korrupsiyaning zamonaviy shakllari tobora murakkablashib borayotganini ta'kidlaydi. Bugungi kunda u xalqaro moliyaviy tarmoqlar, offshor kompaniyalar va yashirin bitimlar orqali amalga oshirilmoqda. Shu sababli, korrupsiyaga qarshi kurashish faqat lokal darajadagi emas, balki global strategiyalarni talab qiladi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining 16-maqsadi korrupsiyaning barcha ko'rinishlarini kamaytirishga qaratilgan bo'lib, bu borada xalqaro tashabbuslar, soliq adolati tarmoqlari va fuqarolik nazorati muhim rol o'ynamoqda.

Ko'plab ilmiy adabiyotlarda korrupsiya, ayniqsa pora berish va o'zlashtirish kabi ochiq jinoyatlar haqida so'z yuritiladi.

Bu kabi jinoyatlar odatda iqtisodiy jihatdan qoloq mamlakatlarda ko'p uchraydi. Biroq, siyosiy tizimdagi korrupsiya, ayniqsa "pul va siyosat" o'rtasidagi bog'liqlik, rivojlangan davlatlarda ham mavjud bo'lib, ko'pincha e'tibordan chetda qoladi. Masalan, Buyuk Britaniya kuchli demokratik tizimga ega bo'lishiga qaramay, London pul yuvish markazlaridan biri hisoblanadi. AQShda 2008-yilgi moliyaviy inqirozga sabab bo'lgan muammolar haqida tanqidiy fikr bildirgan iqtisodchilar, siyosiy kuchlar, noto'g'ri axborot va befarqlik kabi omillar korrupsiyaning noaniq, biroq xavfli shakllarini keltirib chiqarganini ta'kidlaydi.

R. Klitgaardning nazariyasiga ko'ra, agar korrupsiyadan olinadigan foyda jazoga duchor bo'lish ehtimoli bilan ko'paytirilgan jazo miqdoridan katta bo'lsa, korrupsiya sodir bo'ladi.

Bu modelga asoslanib, shunchaki nazorat va jazolarning mavjudligi yetarli emasligini tushunamiz – axloqiy qadriyatlar va sharoitlar ham muhim rol o'ynaydi. Ba'zi mutaxassislar inson axloqi va kasbiy halollikni alohida omil sifatida ko'rib chiqib, yomon iqtisodiy sharoit, past maosh, murakkab byurokratik tizimlar va adolatsizliklar korrupsiyaga yo'l ochishini qayd etishadi.

So'rovlar asosida aniqlanganidek, korrupsiyaga olib keluvchi asosiy omillar orasida quyidagilar bor: siyosiy va iqtisodiy monopoliyalar, demokratiyaning past darajasi, zaif fuqarolik ishtiroki, so'z erkinligining cheklanishi, gender tengsizligi, mulk huquqlarining zaifligi, ishsizlik va savodsizlik. Shuningdek, korrupsiyaning keng tarqalganligi ko'pincha jamiyatdagi katta ijtimoiy tengsizlik bilan bog'liq bo'lib, bu adolatli tizimlarga ega davlatlarda kamroq uchraydi.

Boshqa tomondan, ijtimoiy me'yorlar va tarixiy omillar – xususan, mustamlakachilik davrida shakllangan tizimlar – bugungi kunning korrupsion muhitini shakllantirishda muhim omil sifatida qaraladi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish — bu nafaqat jinoyatga qarshi kurashish, balki davlat boshqaruvi, iqtisodiy barqarorlik, hamda jamiyatda adolat va ishonch muhitini saqlash yo'lidagi muhim bosqichdir.

O'zbekistonda bu yo'nalishda bir qator huquqiy, institutsional va tashkiliy mexanizmlar shakllantirilgan. Jumladan, uning huquqiy asoslari bir nechta qonunchilikdan o'rinegallaganini ko'rish mumkin. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga ko'ra, korrupsion jinoyatlar bo'yicha bir necha asosiy moddalar mavjud:

- 205-modda. Hokimiyat yoki mansab vakolatini suiiste'mol qilish

Hokimiyatni yoki mansab vakolatini suiiste'mol qilish, ya'ni davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi mansabdor shaxsining o'z mansab vakolatlaridan qasddan foydalanishi fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishiga sabab bo'lish.

- 210-modda. Pora olish

Pora olish, ya'ni davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi mansabdor shaxsining o'z xizmat mavqeyidan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni pora berayotgan shaxsning manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoki bajarmasligi evaziga shaxsan o'zi yoki vositachi orqali

qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar olishi yoxud mulkiy manfaatdor bo'lishi.

- 211-modda. Pora berish

Pora berish, ya'ni davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi mansabdor shaxsiga mazkur mansabdor shaxsning o'z xizmat mavqeyidan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni pora bergan shaxsning manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoki bajarmasligi evaziga qonunga xilof ekanligini bila turib bevosita yoki vositachi orqali moddiy qimmatliklar berish yoki uni mulkiy manfaatdor etish.

Bundan tashqari respublikamizda korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy asoslarini yanada kuchaytirish maqsadida, 2017- yil 3- yanvarda "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining O'RQ-419-sonli Qonuni qabul qilindi. 34 moddadan iborat ushbu hujjatda korrupsiya atamasiga ta'rifdan tortib, unga qarshi kurashish, vakolatli organlar va ularning vazifalari, korrupsiyaga qarshi javobgarlik, bu masalada xalqaro hamkorlik kabi barcha muhim jihatlar qayd etilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida ta'kidlaganidek, korrupsiya taraqqiyotga g'ov bo'layotgan jiddiy illat bo'lib, uning oldini olmasdan turib, sog'lom investitsiya muhiti va samarali davlat boshqaruvini yaratish mushkul.

Mamlakatda korrupsiyaga qarshi kurashish borasida mustahkam huquqiy asoslar shakllantirilgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 205-moddasida hokimiyat yoki mansab vakolatini suiiste'mol qilish jinoiy javobgarlikka sabab bo'lishi belgilangan.

Shu bilan birga, 2003 yilda qabul qilingan BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi, 2000 yilgi Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiya va boshqa xalqaro hujjatlar O'zbekiston tomonidan ratifikatsiya qilingan bo'lib, ular milliy qonunchilikka implementatsiya qilingan. 2020 yil 29 iyundagi PF-6013-sonli Prezident Farmoni asosida mamlakatda korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha keng qamrovli islohotlar boshlangan.

Ushbu farmonga ko'ra, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etilib, unga xalqaro konvensiyalar bajarilishini ta'minlash, korrupsiyaning tizimli sabablari va sharoitlarini aniqlash, hududlar va sohalar kesimida milliy korrupsiya indeksini shakllantirish kabi muhim vakolatlar yuklatilgan.

Shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurashishning amaliy mexanizmlari sifatida quyidagi chora-tadbirlar belgilangan:

- Davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarida ichki komplayens-nazorat tizimini joriy etish;
- Korrupsiyaga oid harakatlarni kuzatuvchi E-Anticor.uz elektron platformasini ishga tushirish;
- Korrupsiya holatlari haqida xabar berish imkonini beruvchi maxsus mobil ilova yaratish.

Ushbu mexanizmlar va yondashuvlar korrupsiyaga qarshi kurashda tizimli yondashuvni ta'minlab, fuqarolik jamiyati va xalqaro hamkorlik doirasida muhim o'rin tutmoqda.

Xulosa qilib aytganda, korrupsiya nafaqat iqtisodiy taraqqiyotga, balki jamiyatda adolat, ishonch va barqarorlik tamoyillariga ham jiddiy putur yetkazadigan og'ir ijtimoiy illatdir. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. Bu boradagi huquqiy asoslarning kuchaytirilishi, xalqaro konvensiyalar bilan integratsiya, shuningdek, maxsus idoralarning tashkil etilishi – bularning barchasi korrupsiya darajasini kamaytirishga qaratilgan muhim qadamlar bo'lib xizmat qilmoqda. Prezident tomonidan ilgari surilgan islohotlar, xususan, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining faoliyati, komplayens-nazorat tizimining joriy qilinishi, axborot texnologiyalari asosida ochiqlik va shaffoflikni ta'minlovchi platformalarning ishga tushirilishi – bularning barchasi korrupsiyaga qarshi kurashda samaradorlikni oshirmoqda.

Shu bois, korrupsiyaga qarshi kurash faqat davlat idoralari emas, balki har bir fuqaroning ongli ishtiroki bilan olib borilishi zarur. Chunki adolatli, halol va taraqqiyot sari intilgan jamiyatni qurish faqat korrupsiyadan holi muhitda mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. 1994 yil 22 sentabrda qabul qilingan (keyinchalik kiritilgan o'zgartish va qo'shimchalar bilan).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
3. "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni, 2017 yil 3 yanvar.
4. O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi rasmiy veb-sayti – www.anticorruption.uz